

Boeken aangeboden voor recensie

- KONING BOUDEWIJNSTICHTING, *Armoede en bestaansonzekerheid*, Brussel, 1987, 116 p.
- SMOUT, L. en HEYMAN, J., *Wetboek Afval en Water in Vlaanderen*, v.z.w. Water, Energie en Leefmilieu i.s.m. Kluwer rechtswetenschappen, Antwerpen, 2e uitg., 1987, 463 p.
- WYLLEMAN, A., *Nietigheid van het gerechtelijk onderzoek of van afzonderlijke daden van onderzoek*, *Ius*, nr. 9, Kluwer rechtswetenschappen, Antwerpen, 1987, 77 p.
- HENNAU-HUBLET, Chr., *L'activité médicale et le droit pénal*, Brussel, Bruylant, 1987, 475 p.

Lis, C., Soly, H. en Van Damme, D., *Op vrije voeten? Sociale politiek in West-Europa (1450-1914)*, Leuven, 1985

In België is sociale geschiedenis over fenomenen als armoede, criminaliteit, sociale politiek ... niet zo'n druk beoefende bezigheid. Wie op zoek gaat naar de nederlandstalige literatuur terzake komt van een kale reis terug. Daarom reeds is dit boek zo belangwekkend. De historici Lis en Soly zijn trouwens niet aan hun proefstuk toe. In 1980 publiceerden ze reeds een boeiend boek onder de titel *Armoede en kapitalisme in pre-industrieel Europa* (Antwerpen).

In *Op Vrije voeten?* gaan de auteurs uit van een functionele verklaring van sociaal-politieke fenomenen. Het sociaal probleem bestaat niet objectief, maar is een politiek-ideologische definitie. Niet de ontologische concepten armoede en criminaliteit (cf. Ducpétiaux, Quetelet) zijn hier aan de orde, maar de vraag in hoeverre de openbare armenzorg zich heeft ontwikkeld als een instrument om de sociale werkelijkheid te beïnvloeden en te structureren. In vele gevallen wijst historische studie immers uit dat de sociale politiek niet heeft geleid tot de verbetering van het menselijk welzijn, maar veeleer tot een proletarisering van grote delen van de bevolking. M.a.w. het ontstaan van de problematisering van het sociale is rechtstreeks verbonden met de economisch-politieke factoren. Het is geen toeval dat de belangrijkste sociaal-politieke innovaties zich in de kernregio's van Westeuropa manifesteren. Precies daar ontwikkelt zich het mercantilisme en de staatscentralisering in de absolutistische staten. De analyse van de auteurs loopt tot W.O.I. Op dat moment zijn, hun inziens, de basisstructuren van de sociale politiek in de Westeuropese landen gevormd.

Lis en Soly nemen in deel 1 (*Proletarisering en sociale politiek*) het ruimste deel voor hun rekening: einde 15e - begin 19e eeuw. Sociale verandering nummer één in deze periode is de massale transformatie van horigen en zelfstandige producenten in loonarbeiders, en dit zelfs nog vóór het opkomen van de manufacturen en fabrieken. De spectaculaire uitbreiding van de loonarbeid betekent evenwel niet altijd verarming. Verarming is immers geen rechtlijnig eenrichtingsproces, maar afhankelijk van terugkerende economische crisissen.

Samen met de defeodalisatie neemt de migratie *vanaf 1450* steeds grotere vormen aan, waardoor de centrale regeringen en de stadsbesturen interveniëren via een tegen de armoede en bedelarij gerichte penale wetgeving. De Middeleeuwse caritatieve armenzorg, waarbij de hemel wordt afgekocht via aalmoezen

of giften aan de kerk, moet de plaats ruimen voor een gecentraliseerd overheids-optreden. Nochtans zal het nog tot de Franse Revolutie duren voor het zover is. Volgens de auteurs is hun optreden immers niet altijd gecoördineerd, efficiënt en wordt het slechts hard gemaakt wanneer er een tekort is aan arbeidskrachten.

In Engeland, waar het agrarisch kapitalisme zich ontwikkelt, worden de armenwetten *vanaf de 17^e eeuw* het meest toegepast. Door de snelle economische groei en de massale proletarisering hebben de Engelse kapitalisten er alle belang bij om de arbeidsmarkt te reguleren, aangezien het arbeidspotentieel op een winstgevende manier kan worden benut. In Frankrijk daarentegen verloopt de economische ontwikkeling veel trager en is de proletarisering veel minder uitgesproken. Het accent komt er bijgevolg veeleer op handhaving van de openbare orde te liggen dan op de regulering van de arbeidsmarkt. De 'hopitaux généraux' zijn daar een uitstekende illustratie van. Is het essentiële doel van de sociale politiek in Engeland de arbeidsmarkt te reguleren en in Frankrijk de stabiliteit van de staat te waarborgen, in de Zuidelijke Nederlanden spelen beide elementen tijdens de bestuurde periode een even grote rol.

De auteurs besluiten met twee stellingen die aanduiden hoe zeer de sociale politiek wordt bepaald door divergerende economische structuren en sociaal-politieke strategieën:

1. Hoe minder het proletariseringsproces voltrokken is, hoe meer de kapitalisten andere machtsgroepen nodig hebben om hun sociaal-politieke strategieën te ontwikkelen en uit te voeren;
2. De perioden en gebieden met de snelste uitbreiding van de kapitalistische produktiesfeer gaan gepaard met de grootste activiteit qua armenzorg.

In deel 2 (*Industrialisering en sociale politiek*) gaat Van Damme in op de periode begin 19^e - begin 20^e eeuw, waarin hij bovenvermelde stellingen chronologisch doortrekt. Uitgangspunt vormt daarbij het 19^e eeuwse proletariseringsproces onder de industriële revolutie en het definiëren van het sociaal probleem (veelal geïdentificeerd met het arbeidersprobleem). Hierbij schetst hij het Engelse model met haar gecentraliseerde administratie inzake armenzorg (Poor Law van 1834), het Franse model dat door een sterk gefragmenteerde economische structuur de problematiek overliet aan lokale autoriteiten en het gemengde Belgische model.

Interessant zijn vooral de relaties tussen armenzorg aan de burgerlijke aspiraties op het vlak van arbeidersorganisatie, spaarwezen en onderwijs. Bij de tweede industriële omwenteling (einde 19^e eeuw) kwam er de economische en politieke ruimte om de arbeidsorganisaties, die zich sterk syndicaal en politiek hadden georganiseerd, in de kapitalistische sociaalstaat te integreren, wat zich vooral uit op sociaalwetgevend vlak.

Hij besluit zijn analyse met een boeiend slothoofdstuk over de contradicties van sociale politiek. Op de vraag welke functies de sociale politiek in het proces van maatschappelijke transformaties heeft vervuld, antwoordt hij dat de invloed van de sociale politiek op de kapitalistische ontwikkeling veel complexer is dan de functionalistische opvattingen over sociale controle suggereren.

Sociale politiek was inderdaad geen monopolie van een bepaalde klasse en/of strategie, veeleer een cultureel voorwerp onderhevig aan alle denkbare tegenstellingen en strategieën. Vast te stellen is wel dat in de loop van de 19e eeuw de

oplossing van de sociale kwestie steeds meer een staatsaangelegenheid wordt. Ook hiertegenover is de positie van de diverse klassen niet altijd even éénduidig.

Ondanks de ruime kwaliteiten van het boek mis ik twee deelvlakken:

1. Een confrontatie tussen de politieke filosofie en de effectieve praktijk in de sociale sfeer. Het klassieke rechtsstaatsdenken had een absolute scheiding ingebouwd tussen de politieke staat (publieke sfeer) en de gedepolitiseerde samenleving (private sfeer). Het klassieke liberalisme stond er borg voor dat de rationaliteit van haar economisch-politiek model geen enkele staatsinmenging in de private sfeer vereiste. Vrij vlug bleek dit een mythe te zijn; de sociale gevolgen waren schrijnend en verontrustend. Zelfs in die mate dat er in de eerste helft van de 19^e eeuw druk werd gewerkt aan kennisverwerving over de sociale sfeer (cf. de ontwikkeling van de statistiek) en modellen werden ontworpen (arbeidsorganisatie, huisvesting, de parlementaire vertegenwoordiging op basis van een associatie van belangengroepen...). Ook de arbeiderswereld zelf bleek met die gedepolitiseerde samenleving niet zo gelukkig te zijn en eiste via haar organisaties politieke macht op. Op het einde van 19e eeuw was het begin van de sociale rechtsstaat m.a.w. èn economisch èn politiek een machtsstrijd tussen deze twee bewegingen, die niet zijn te identificeren met één welbepaalde klasse. De beweging die stond voor staatsinterventie (interventie van de politieke macht in het private) had zowel aanhangers bij de verlichte liberalen als bij de staatssocialisten. De beweging die stond voor een politieke macht op basis van organische structuren (coöperatieven, Genossenschaften) had zowel aanhangers bij (b.v. Duitse) conservatieven als bij radicaal-socialisten en anarchisten.

2. Die relaties tussen sociale politiek en criminele politiek (cf. Quetelet, Ducpétiaux, Prins) en in hoeverre ze voorwerp zijn (en onder welke vorm) van staatsregulering, al dan niet via het recht, zijn onvoldoende uitgewerkt.¹ Nochtans vertonen armoede- en criminaliteitsproblematiek (als bedreiging voor de openbare orde) in de 19e eeuw sterke gelijkenissen. Met het ontstaan van de sociale rechtsstaat ontstaat tevens het nieuwe paradigma: staatsinterventie en -regulering via het recht. De sociale en criminele politiek worden als rechtsproblemen gedefinieerd. In hoeverre is dit een neutralisering en depolitisering van hun dynamiek?

J. Vervaele

Alternatieve sancties: een praktijk-kijk, Verslag van een studiedag te Leuven op 21 november 1985, K.U.L., Faculteit Rechtsgeleerdheid, Afdeling Strafrecht, Strafvordering en Criminologie

Dit verslag van een studiedag gewijd aan de alternatieve sancties in het gebied van de jeugddelinquentie is zonder twijfel actueel. Denken wij alleen maar aan het Voorontwerp van Strafwetboek, uitgewerkt door de Koninklijke Commissaris Legros, waarin de dienst ten bate van de gemeenschap als vervangingsmaatregel voor de vrijheidsstraf wordt voorgesteld.

1. Cf. het schitterende boek van GARLAND, D., *Punishment and Welfare. A History of Penal Strategies*, 1985.